

ภาพที่ 3-315 ลักษณะหน้าต่างและประตู อุโบสถใหม่ วัดมหาเจดีย์

ภาพที่ 3-316 พระอุโบสถใหม่ วัดมหาเจดีย์

ภาพที่ 3-317 พระอุโบสถ วัดหนองแดง จังหวัดน่าน

นอกจากนี้ยังมีพระอุโบสถที่มีลักษณะของงานสร้าง ซึ่งรับอิทธิพลของแบบอย่างโครงสร้างหลักของสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ โดยรับรูปแบบภายนอกของงานช่างมาค่อนข้างมาก ทั้งขนาดความวิจิตรบรรจงของส่วนหลังคา และส่วนประกอบในงานสถาปัตยกรรมของไทย ประเพณี ซึ่งจะเห็นได้จากอุโบสถวัดใต้ต้นลาน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2448 โดยมีลักษณะของอุโบสถที่ใหญ่กว่าอุโบสถที่เป็นลิ้มแบบพื้นบ้านทั่วไป อีกทั้งมีส่วนประกอบต่าง ๆ แบบไทยประเพณี เช่น คันทวยนาคที่เลียนแบบเมืองหลวง รังผึ้งมีลักษณะเป็นแผงคล้ายรูปสามเหลี่ยมห้อยลงมาได้กระจุงฐานพระที่หน้าบัน ซึ่งแตกต่างจากศิลปกรรมดั้งเดิมของลาวอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งประตูและหน้าต่างทำด้วยไม้แกะสลักรูปเทวดา ประดับกระจกสี พื้นอุโบสถปูด้วยกระเบื้องกัณฑ์ไฉ่แก่ของจีน เป็นต้น

ภาพที่ 3-318 อุโบสถ วัดใต้ตันลาน พนสนิม ชลบุรี (ซ้าย)

ภาพที่ 3-319 คันทวยนาคเลียนแบบเมืองหลวง (ขวา)

2.2 รูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระเจดีย์

เจดีย์ที่ปรากฏในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกเหนือจากรูปแบบดั้งเดิมที่ได้วิเคราะห์ไปในข้างต้นแล้ว ยังมีลักษณะของเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลของรูปแบบจากศิลปรัตนโกสินทร์ โดยเป็นการนำลักษณะบางอย่างของช่างพื้นเมืองหรือช่างหลวงเข้ามาเป็นลักษณะร่วมของชุมชน ซึ่งองค์ประกอบมีทั้งลักษณะร่วมบางส่วนที่ยังคงเป็นการใช้ตามระเบียบเดิม และส่วนที่เพิ่ม คือ ลักษณะที่รูปแบบที่มาผสมผสาน แต่บางองค์ ก็ไม่ได้มีการผสมผสานของรูปแบบเดิม แต่เป็นการสร้างขึ้นตามอิทธิพลในช่วงนั้น ตัวอย่าง ได้แก่

2.2.1 เจดีย์ทรงเครื่องวัดโพธิ์ไทร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เป็นเจดีย์

ทรงเครื่อง ยอดมุมไม้สิบสองตั้งอยู่บริเวณหน้าพระอุโบสถ วัดโพธิ์ไทร ที่ได้รับอิทธิพลการสร้างเจดีย์ทรงระฆังเพิ่มมุม และเจดีย์ทรงเครื่องอย่างของเจดีย์ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และยังปรากฏมีลวดลายปูนปั้นรูปดอกโบตั๋นในกรอบสามเหลี่ยม ประดับที่องค์เจดีย์ แสดงให้เห็นอิทธิพลแบบจีนที่เป็นแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 อาจสันนิษฐานได้ว่า เจดีย์องค์นี้สร้างโดยเป็นช่างพื้นเมืองที่มีประสบการณ์งานช่างจากเมืองหลวง และรับแบบอย่างงานช่างเข้ามามีบทบาทในชุมชน ซึ่งการที่มีเจดีย์ระฆังทรงเครื่องในชุมชนลาวนั้น จึงเป็นลักษณะของศิลปกรรมที่ถูกยอมรับและมีผลต่อแนวคิดการสร้างศิลปกรรมแบบอย่างไทยในรูปแบบอื่น ๆ ในเวลาต่อมา

ภาพที่ 3-320 ผังอุโบสถลาวที่ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 3-321 เจดีย์ทรงเครื่อง วัดโพธิ์ไทร (ซ้าย)

ภาพที่ 3-322 บัวทรงคูลุ่มและลายดอกโบตั๋น ที่องค์เจดีย์ (ขวา)

ภาพที่ 3-323 เจดีย์เหลี่ยมทรงเครื่อง วัดใต้ตันลาน จังหวัดชลบุรี

2.2.2 เจดีย์เหลี่ยมทรงเครื่อง ย่อมุมไม้สิบสอง วัดใต้ตันลาน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีความสมบูรณ์กว่าเจดีย์ที่พบที่วัดดง เพราะน่าจะสร้างขึ้นภายหลัง โดยอาจจะสร้างในช่วงเดียวกับการสร้างพระอุโบสถ คือ ในปี พ.ศ. 2448 ราวสมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะของเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังสี่เหลี่ยม บริเวณฐานย่อมุมไม้สิบสอง โดยมีลักษณะของฐานฐานสิงห์ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปสองฐานก่อนถึงองค์ระฆัง และมีส่วนรองรับองค์ระฆังคล้ายบัวคูลุ่ม มีการประดับลวดลายกลีบบัวว่าที่องค์ระฆัง ซึ่งต่างจากแบบแผนของในศิลปะรัตนโกสินทร์ ที่มักจะเป็นบัว

คอเสื้อ เป็นรูปกระจก้นทับที่สัน ซึ่งส่วนยอดของเจดีย์องค์นี้ มีลักษณะที่คลี่คลายมาจากรูปแบบของศิลปะรัตนโกสินทร์ ซึ่งด้านบนสุดจะปั้นเป็นลักษณะดอกบัวตูม แทนลูกแก้วหรือหยดน้ำค้างแบบอย่างไทย ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจเป็นลักษณะของช่างที่ปรับรูปแบบซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะทางเชิงช่างในพื้นที่

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบของเจดีย์ที่ปรากฏในชุมชนลาวนี้ ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์มาตั้งแต่ในยุคแรกของการอพยพ ซึ่งมีการสร้างรูปแบบที่แตกต่างไปจากลักษณะพื้นบ้าน ด้วยการรับรูปแบบมาเกือบทั้งหมด จะมีเพียงรายละเอียดที่มีการคลี่คลายในองค์ประกอบบางส่วนซึ่งขึ้นอยู่กับฝีมือช่าง โดยเฉพาะวัดที่มีเจ้านายหรือผู้มีอำนาจอุปถัมภ์ มักจะมีรูปแบบของงานช่างหลวงเข้ามาผสมผสานเป็นส่วนใหญ่

2.3 รูปแบบและองค์ประกอบทางประติมากรรมพระพุทธรูป

พระพุทธรูปที่ปรากฏในชุมชนลาว นอกจากพระพุทธรูปแบบพื้นบ้านที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้น ยังมีลักษณะของพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ โดยเป็นการสร้างพระพุทธรูปตามแบบเมืองหลวง ซึ่งมีความแตกต่างจากลักษณะพื้นถิ่นหรือพื้นเมืองของอีสาน เนื่องจากจะมีความงามที่อ่อนช้อยมากขึ้น ทั้งสัดส่วนพระวรกายและส่วนประกอบต่าง ๆ

ภาพที่ 3-324 ลักษณะพระพุทธรูป วัดกุดตะเคียน นครนายก

ตัวอย่างของพระพุทธรูปที่มีลักษณะเช่นนี้ เห็นได้จากพระพุทธรูปที่วัดกุดตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีจารึกที่ฐานว่าสร้างในปี พ.ศ. 2461 ตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งลักษณะของพระพุทธรูปนั้น เป็นพระพุทธรูป

หล่อสัมฤทธิ์ พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระเกศาเป็นแบบหนามขนุน พระรัศมีทรงเปลว พระพักตร์
 หนึ่งสงบ สิ่งที่มีความแตกต่างจากพระพุทธรูปอื่น ๆ คือ การทำจีวรลดลายดอกพิกุล เป็นลักษณะที่
 นิยมในการสร้างพระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น อีกทั้งฐานยังสลักเป็นรูปนักษัตรโดยรอบ ซึ่ง
 ความนิยมในเรื่องการสร้างฐานตามป็นักขัตร์นี้ ยังไม่มีการสืบความหมายที่ชัดเจน ส่วนหนึ่ง
 อาจจะเป็นค่านิยมความเชื่อทางโหราศาสตร์ ตามตำราสิบสองนักษัตรของชาวมอญแล้ว ซึ่งเคยมี
 ปรากฏในจังหวัดราชบุรี อีกข้อสันนิษฐานหนึ่งก็อาจจะเป็นลักษณะของลดลายประดับ ตามคติ
 นิยมของชาวจีน ที่เข้ามามีบทบาทตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเคยมีความนิยมในการนำรูปสิบสอง
 นักษัตรนั้นมาใช้ในสัญลักษณ์ประจำกระทรวงเมืองต่าง ๆ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, 2536, หน้า
 59-77)

การปรากฏรูปแบบของพระพุทธรูปลักษณะนี้ ในชุมชนลาว เป็นลักษณะของการรับ
 แบบอย่างและอิทธิพลศิลปกรรมรัตนโกสินทร์และความนิยมที่มาจากเมืองหลวง ซึ่งจากจารึกที่
 ฐานระบุว่า เป็นการสร้างถวาย แสดงถึงศรัทธาของผู้ที่มีกำลังทรัพย์และมีบทบาทต่อในชุมชน
 ส่วนหนึ่งช่างน่าจะมีส่วนสำคัญในการออกแบบ รสนิยมของช่างกับประสบการณ์ของการได้เห็น
 ความงามจากเมืองหลวงที่นำมาถ่ายทอดแบบอย่าง คัดลอกลดลายที่เห็นว่างามของพระพุทธรูป
 เพื่อนำมาสร้าง โดยผู้ถวายยอมรับและเห็นชอบกับความงามที่ปรับเปลี่ยนนั้น พระพุทธรูปที่มี
 ลักษณะการครองจีวรลดลายดอกพิกุลนี้ มีความนิยมสร้างกันมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงเป็นไปได้
 ว่า รูปแบบนี้ถูกนำมาสร้างในลักษณะของการเลียนแบบจากพระพุทธรูปในช่วงนั้น ส่งผลให้เกิด
 ศิลปกรรมที่มีความต่างจากรูปแบบดั้งเดิมปรากฏในชุมชน

2.4 รูปแบบและองค์ประกอบทางจิตรกรรม

ในงานจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใต้ต้นลาน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นงาน
 จิตรกรรมเขียนขึ้นในราวปี พ.ศ. 2448 มีลักษณะของงานเขียนที่มีอิทธิพลของตะวันตกผสมผสาน
 ในงานศิลปกรรมไทย โดยมีแผนผังการเขียนจิตรกรรมแบบไทยประเพณี เห็นได้จากการเขียนภาพ
 เทพชุมนุมนั่งเรียงกันสี่ชั้น หันหน้าไปยังส่วนในพระอุโบสถ และการเขียนภาพพระพุทธเจ้าตอน
 พระเมตตาธิปิตมวรมหาไวยที่ผนังสกัดด้านหน้าตามแบบผังการเขียนจิตรกรรมฝาผนังแบบอย่างไทย
 เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งไม่มี
 ลักษณะของลาวพื้นบ้านแล้ว จะเป็นภาพจิตรกรรมแบบประยุกต์โดยมีลักษณะที่ผสมผสาน
 ระหว่างจิตรกรรมไทยประเพณี กับลักษณะของภาพเขียนในยุคปัจจุบัน ทั้งการปรับเปลี่ยนแผนผัง
 รูปแบบการเขียนงานจิตรกรรมให้ร่วมสมัยมากขึ้น เช่น การเขียนภาพมีการแบ่งช่องภาพโดย

ชัดเจน ในลักษณะของช่องสี่เหลี่ยม เขียนเรื่องราวมีทั้งต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่องเป็นอิสระต่อกัน มีการนำภาพเหตุการณ์เข้ามาผสมผสานกับเรื่องราวของการเขียน ตามคตินิยมที่เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น จิตรกรรมฝาผนังที่วัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมที่มีทั้งภาพพุทธประวัติ และภาพเหตุการณ์ในรัชกาลปัจจุบัน เป็น ภาพในพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และภาพเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงของงานจิตรกรรมไทยประเพณีที่ส่งผลต่อการรับอิทธิพลไปยังค่านิยมของชุมชนด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 3-325 ลักษณะการเขียนเทพชุมนุมซ้อนกัน 4 ชั้น (ซ้าย)

ภาพที่ 3-326 ผนังสกัดด้านหน้า เป็นภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผม (ขวา)

ภาพที่ 3-327 เหล่าเทวดา มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า (ซ้าย)

ภาพที่ 3-328 พระพุทธเจ้าตอนเสด็จพระปรินิพพาน (ขวา)

ภาพที่ 3-329 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดอุดมธานี

ภาพที่ 3-330 พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ภาพที่ 3-331 เครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์

3. การวิเคราะห์ลักษณะร่วม: เอกลักษณะที่ปรากฏในงานศิลปกรรมไทย-ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการศึกษารูปแบบและลักษณะของงานศิลปกรรมลาวในชุมชน พบว่างานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ยังคงมีรูปแบบและลักษณะร่วมที่ถือได้ว่า เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของงานศิลปกรรมลาว ซึ่งงานศิลปกรรมเหล่านี้ ยังคงสอดแทรกสื่อแสดง ความหมาย สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงชาติพันธุ์ รากเหง้าของวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบศิลปวัฒนธรรม และสิ่งที่ปรากฏนั้นยังคงมีความสำคัญ และสะท้อนให้เห็นการสืบสานทางศิลปกรรมในชุมชนในช่วงเวลาต่อมา

ในการวิเคราะห์ลักษณะร่วมในงานศิลปกรรมนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แยกให้เห็นเฉพาะลักษณะร่วมจากมุมมองทางคติและเชิงช่าง ที่มีระหว่างชุมชนไทยลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กับไทยอีสานและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ยังคงปรากฏและเป็นส่วนสำคัญต่อลักษณะของงานศิลปกรรมไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแยกวิเคราะห์ แบ่งเป็น 2 ลักษณะตามองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

3.1 ลักษณะร่วมขององค์ประกอบหลัก

เอกลักษณ์ที่โดดเด่น ซึ่งเป็นลักษณะของศิลปกรรมของลาวนั้น มักอยู่ในโครงสร้างที่ถือว่าเป็นองค์ประกอบหลักในงานศิลปกรรม โดยเฉพาะในงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ รูปแบบของลัทธิและรูปแบบของเจดีย์ ซึ่งมักมีความสัมพันธ์กับพื้นที่และตำแหน่ง ซึ่งมักมีอัตลักษณ์ที่สอดคล้อง

กับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงประโยชน์ในทางสอยที่ให้คุณค่าทางจิตวิญญาณ เชื่อมโยงระหว่างผู้คน ชุมชนและวัดให้อยู่ในสภาพแวดล้อมกลมกลืนด้วยธรรมชาติ สงบ สันโดษ ตามอย่างพุทธศาสนา

รูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะรูปแบบของอาคารมักรวมเอาคติความเชื่อทางศาสนา โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมและการใช้สอยและความหมายในเชิงสัญลักษณ์ ด้วยรูปแบบของลิม ถือเป็นพื้นที่สำคัญ เป็นสถานที่พระวินัยในพุทธบัญญัติกำหนดขึ้นเพื่อให้สงฆ์ใช้ประกอบสังฆกรรมตามกิจของสงฆ์ โดยชุมชนจะให้ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ รูปแบบ คติ แนวคิด และวิธีการก่อสร้าง ตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่สืบทอดกันมาตามประเพณี สะท้อนถึงพุทธบัญญัติเกี่ยวกับสถานที่กระทำการสังฆกรรมนั้น จะต้องสามารถบรรจุพระภิกษุได้ 21 รูป ห้ามไม่ให้สมมุติสีมาใหญ่เกินไปกว่า 3 โยชน์ หากว่าสีมาเล็ก หรือใหญ่เกินไปกว่า 3 โยชน์ ถือว่าเป็นสีมาวิบัติ สาเหตุที่ห้ามมิให้สีมาเล็กเกินไปจนไม่สามารถบรรจุภิกษุได้ 21 รูป เพราะการกระทำการสังฆกรรมที่ต้องการสงฆ์จำนวนมากกว่า 20 รูป คือ อัพทาน คือ การสวดการระงับอาบัติ สังฆาติเลส ของภิกษุต้องการสงฆ์จำนวน 21 รูป พุทธศาสนิกชนเห็นว่า ลิม เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระประธานเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์ โดยมีความเชื่อว่า การสร้างลิมในลักษณะขวางตะวัน คือ หันข้างลิมไปทางทิศตะวันออก เนื่องจากความเชื่อว่า ทิศตะวันตกเป็นทิศไม่ดี อีกทั้งการสร้างลิมต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเนื่องจากพระประธานในลิมจะต้องหันพระพักตร์ไปในทางทิศที่เป็นสิริมงคล นอกจากนี้ การสร้างลิม ต้องไม่สร้างคร่อมตอไม้ บ่้า ครกข้าว หากจะต้องสร้างในบริเวณเหล่านี้ จะต้องขุดออกให้หมด โดยทำพิธีรื้อถอนพิธีดีเพื่อเป็นการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางและอัญเชิญเพื่อไปสถิตย์ยังบริเวณอื่น เพื่อไม่มารบกวนหรือสร้างความไม่เป็นสิริมงคลแก่ลิม (ดวงนภา ศิลปะสาย, 2552, หน้า 93)

ดังนั้นตำแหน่งที่ตั้ง จึงมีเป็นตำแหน่งที่ถูกเลือก จากแนวคิด คติโดยมีองค์ประกอบทางเชิงช่างในส่วนประดับตกแต่งพื้นฐานแบบเดียวกัน โดยเฉพาะในส่วนฐาน ส่วนตัวเรือน ส่วนยอดจะมีความแตกต่างกันก็เพียงขนาดและรายละเอียดย่อยบางส่วน

3 1.1 อัตลักษณ์ร่วมของศาสนาสถานพื้นบ้านในชุมชน ได้แก่

ความเรียบง่ายทางด้านรูปทรง รูปแบบที่มีคตินัยยะจากหลักคำสอนของพุทธศาสนา คือ การมีชีวิตเพื่อไปสู่โลกุตระที่เน้นการปฏิบัติมากกว่าวัตถุ ปลูกอาคารตามคติความเชื่อที่รับใช้พระพุทธศาสนา ถ่ายทอดลักษณะความถ่อมตน เรียบง่าย สัมพันธ์กับธรรมชาติ

ความพอดีในด้านประโยชน์การใช้สอย ในการใช้พื้นที่ได้อย่างถูกต้องและคุ้มค่า หรืออาจเรียกได้ว่า สมถะสถาปัตยกรรม ด้วยความพอดีในการใช้งานได้อย่างเหมาะสม และการ

เลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างซึ่งมีความเป็นสัญลักษณ์ โดยเลือกใช้อย่างเหมาะสม ถูกต้องตามกาล
รวมถึงเข้าใจธรรมชาติของวัสดุเหล่านั้น (ติก แสนบุญ, 2555, หน้า 63)

การสร้างลิมมักเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านแต่ละชุมชนที่ทำด้วย
ความศรัทธาและฝีมือของชาวบ้าน คำนี้ถึงเรื่องการใช้พื้นที่มากกว่าความประณีตงดงามในทาง
ศิลปกรรม การออกแบบจึงคล้ายตามอารมณ์และความนึกคิดทางวัฒนธรรมชาวบ้านเป็นสำคัญ

ในองค์ประกอบของโครงสร้างในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มัก
เป็นงานช่างที่เรียกได้ว่าเป็นงานพื้นถิ่น รูปแบบการสร้างจึงมีความคล้ายคลึงกับศาสนาจารย์ใน
วัฒนธรรมงานช่างพื้นบ้านไทยอีสาน มากกว่ารูปลักษณะที่ปรากฏในงานศิลปกรรมแบบสกุลช่าง
หลวงในวัฒนธรรมลาว-ล้านช้าง ที่มีความแตกต่างด้วยรูปแบบของโครงสร้างช่างหลวงแห่ง
ราชสำนัก ที่มากด้วยความพร้อมของฝีมือ และประสบการณ์การก่อสร้าง ความประณีต ด้วยความ
เป็นช่างพื้นบ้าน องค์ประกอบหลักในโครงสร้างจึงไม่ค่อยมีรายละเอียด ความวิจิตรบรรจง แต่สิ่งที่
ปรากฏ คือ งานช่างฝีมือที่มีความยิ่งใหญ่ในวิถีวัฒนธรรมชาวบ้าน ถือเป็นความงามที่พอเหมาะ
และนำไปสู่คุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ในมุมมองของศิลปกรรมพื้นถิ่น จากเอกลักษณ์ซึ่งเป็น
ลักษณะร่วม เราจึงเห็นลักษณะของโครงสร้างที่ปรากฏ ได้แก่ ขนาดของลิมพื้นบ้าน ที่มีขนาดเล็ก
ส่วนใหญ่นิยมทำขนาดให้พอสำหรับจุพระสงฆ์ในการเข้าร่วมทำสังฆกรรมพิธี และรูปแบบของลิม
เป็นลิมโปร่ง ลิมทึบก่อผนัง และลิมไม้ ซึ่งเป็นรูปแบบของการสร้างเพื่อตอบสนองของชุมชน ตาม
แนวความคิดเดิม ซึ่งยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน เช่น ลิมโถงวัดสระข่อย จังหวัดปราจีนบุรี ลิมทึบไม้
วัดเกาะแก้วสถาวร จังหวัดปราจีนบุรี ลิมทึบก่อผนังวัดเตาเหล็ก ลิมทึบก่อผนังวัดเมืองกาย
พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น

ภาพที่ 3-332 ลิมโถง วัดสระข่อย

ภาพที่ 3-333 ลิมไม้ วัดแก้วสถาวร

ภาพที่ 3-334 สิมก่อผนังแบบที่วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (ซ้าย)

ภาพที่ 3-335 สิมก่อผนังแบบที่วัดเมืองกาย พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (ขวา)

นอกจากนี้ ในองค์ประกอบหลักของโครงสร้าง ยังมีลักษณะร่วมของอิทธิพลที่เข้ามา มีบทบาทสำคัญในการศาสนาการที่ปรากฏเป็นหลักฐานทางสถาปัตยกรรมโครงสร้างที่มีความโดดเด่นของงานศิลปกรรมในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนนี้ คือ การปรากฏของลักษณะสกุลช่างญวน นั้นหมายถึง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมงานช่างด้านรูปแบบซึ่งกันและกัน โดยมีลักษณะเด่นของความเป็นพื้นบ้านยังคงเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก แต่ก็มีมารับอิทธิพลงานช่างของสกุลญวนเข้ามาผสมผสาน ซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกับการรับรูปแบบของงานช่างญวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งการเข้ามาของอิทธิพลศิลปะแบบญวนนั้น เป็นช่วงที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองภายในและภายนอกของลัทธิการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ทำให้ชาวเวียดนามหรือชาวญวนจำนวนหนึ่งได้นิภัยสงครามเข้ามาอยู่ในเมืองไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคอีสาน ทั้ง นครพนม สกลนคร หนองคาย มุกดาหาร อุบลราชธานี

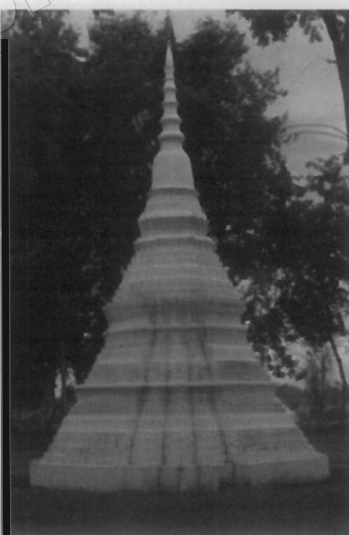
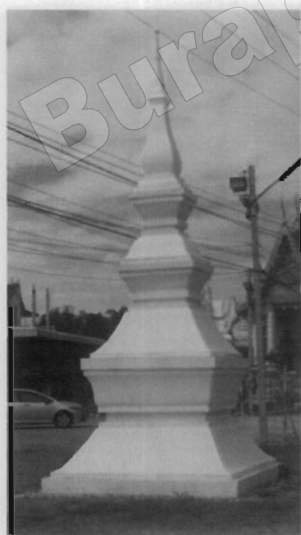

ภาพที่ 3-336 สิมวัดนาเหล่าบก พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (ซ้าย)

ภาพที่ 3-337 สิมวัดโคกหัวข้าว พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (ขวา)

การเข้ามาของชาวนวนนี้ ก่อให้เกิดการสร้างสรรคัวัฒนธรรมใหม่ ๆ ให้กับงานช่างของอีสานทั้งด้านรูปแบบและวัสดุ รวมถึงคติสัญลักษณ์ในเชิงช่างอย่างจีนผสมตะวันตก ในราวปี พ.ศ. 2460-2500 ซึ่งการเข้ามาของชาวนวน และรูปแบบศิลปกรรมอย่างงานช่างของญวน นั้น ไม่เพียงส่งผลต่องานศิลปกรรมพื้นบ้านในพื้นที่ทางภาคอีสานแต่กลับส่งกระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ รวมถึงส่งผลให้กับโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของงานช่างบางส่วนในชุมชนลาวทางภาคตะวันออกเฉียงตอนบนเช่นเดียวกัน เห็นได้จากหลักฐานของรูปแบบ โครงสร้างทางสถาปัตยกรรม ที่มีอิทธิพลงานช่างเหล่านี้ปรากฏอยู่ เช่น สิมวัดนาเหล่าบก และสิมวัดโคกหัวข้าวพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา นั่นเอง

3.1.2 เอกลักษณะร่วมของรูปแบบเจดีย์พื้นบ้านในชุมชน เห็นได้จากลักษณะของการคลี่คลายในรูปแบบ และพัฒนาการของเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยมหรือทรงบัวเหลี่ยม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ในศิลปกรรมลาวซึ่งจะอยู่ในธาตุอีสานในกลุ่มฐานต่ำ และพบทั่วไปบริเวณภาคอีสาน และในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลักษณะนี้เป็นลักษณะร่วมในทางศิลปกรรมที่มักสร้างเป็นกลุ่มธาตุบริวารขนาดเล็ก โดยพื้นที่ของชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ มีการปรากฏธาตุแบบนี้ที่ เจดีย์วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา นอกจากนี้ องค์ระฆังทรงบัวเหลี่ยมแล้ว ยังมีลักษณะที่เด่นชัดของความเป็นลักษณะร่วมในศิลปะลาว ยังมีรูปแบบของฐานเจดีย์ ที่เรียกว่าฐานบัวงอน พบที่ฐานของเจดีย์วัดมหาเจดีย์ อีกองค์หนึ่ง

ภาพที่ 3-338 เจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (ซ้าย)

ภาพที่ 3-339 ฐานบัวงอนที่ปรากฏในเจดีย์วัดมหาเจดีย์ พนมสารคาม ฉะเชิงเทรา (กลาง)

ภาพที่ 3-340 ฐานบัวงอนที่ปรากฏในเจดีย์วัดสลิขาราม หลวงพระบาง (ขวา)

3.1.3 เอกลักษณะร่วมของรูปแบบพระพุทธรูปพื้นบ้านในชุมชน

รูปแบบของพระพุทธรูปพื้นบ้าน ที่ปรากฏในงานศิลปกรรมลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มักมีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งกลายเป็นลักษณะเด่นของพระพุทธรูปที่ปรากฏในชุมชน ซึ่งได้แก่

3.1.3.1 ลักษณะของพระวรกายของพระพุทธรูปที่ไม่ได้สัดส่วน บางองค์มีลักษณะอวบอ้วน บางองค์ดูยาว ชะลูด บางองค์ดูหนาใหญ่ ซึ่งขึ้นอยู่กับฝีมือช่างเฉพาะ

3.1.3.2 ลักษณะของพระพักตร์และส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ดูไม่สมดุลกัน เช่น พระพักตร์เรียวยาว พระโอษฐ์หนา พระรัศมีสูงใหญ่ บางองค์พระพักตร์ป้อม พระโอษฐ์ยิ้ม มีพระหูเป็นปม บางองค์มีพระพักตร์รูปไข่ พระเนตรเปิด พระกรรณใหญ่ พระหัตถ์ใหม่เสมอกันบ้าง ดูแข็งทื่อไม่อ่อนช้อย เป็นต้น

โดยลักษณะเหล่านี้ เป็นลักษณะเฉพาะฝีมือช่าง การปั้นแบบพื้นบ้าน ที่มีความต่างเป็นเอกลักษณ์ เป็นรูปแบบของลักษณะร่วมในงานประติมากรรมพระพุทธรูปที่พบทั้งในชุมชนอีสานและชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นความเฉพาะตัวและรูปแบบแตกต่างจากพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลของช่างหลวงซึ่งพบได้น้อย จะมีเพียงพระพุทธรูปล่ำวียด ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีการขนย้ายมาจากถิ่นฐานเดิม ที่มักจะคงงดงามและมีความสมดุลในสัดส่วนพุทธลักษณะมากกว่า

3.1.4 เอกลักษณะร่วมของรูปแบบจิตรกรรมพื้นบ้านในชุมชน

ภาพที่ 3-341 จิตรกรรมฝาผนัง วัดเตาเหล็ก

งานจิตรกรรมที่ปรากฏในชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนมีค่อนข้างมีน้อย ดังนั้นเราจึงเห็นอัตลักษณ์ร่วมของงานจิตรกรรม ได้เพียงบางส่วน ซึ่งเป็นลักษณะของงานจิตรกรรมพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ อยู่ในรูปแบบของการเขียนภาพแบบสองมิติ ซึ่งยังไม่มีการใช้ระยะของภาพ ภาพส่วนใหญ่จึงดูแบน ๆ ใกล้เคียงกับจิตรกรรมของอีสานในยุคต้น รวมถึงลักษณะการเขียนลายเส้นแบบง่าย ๆ ระยะและสัดส่วนของภาพไม่สมดุลกัน ดังเห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังรุ่นเก่าก่อนการบูรณะ วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม ฉะเชิงเทรา

3.2 ลักษณะขององค์ประกอบย่อย

นอกจากองค์ประกอบหลักของโครงสร้างแล้ว ในงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาของชุมชนลาว ยังมีรายละเอียดขององค์ประกอบย่อย ๆ ซึ่งถือเป็นส่วนประกอบ ในการประดับตกแต่งศาสนาสถานต่าง ๆ ที่ยังมีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์ของงานช่างลาวที่สืบทอดมาตั้งแต่ดั้งเดิม โดยเห็นได้ชัดในรูปแบบของงานด้านสถาปัตยกรรม

งานสถาปัตยกรรม ถือจะเป็นลักษณะของงานที่มีความสำคัญ เนื่องจากการก่อสร้างศาสนาคาร ถือเป็นการสร้างสิ่งก่อสร้างหลักของวัด ดังนั้น ช่างจึงต้องสร้างสรรค์รูปแบบเฉพาะตัว มีความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นเสมือนภาพตัวแทน เป็นการแสดงออกของชุมชนในพื้นที่ โดยการสร้างสรรค์ และสอดแทรกลักษณะ รายละเอียดของส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่ถือเป็นแบบอย่างงานช่างที่สืบทอดมาจากอดีต ทั้งความเป็นชาติพันธุ์หรือความเป็นตัวตนของตนเอง โดยมีคติ ค่านิยม ความเชื่อที่ถ่ายทอดต่อกันมา

ในพื้นที่ของชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ จึงมีปรากฏลักษณะขององค์ประกอบย่อยที่ใช้เป็นส่วนประดับอาคาร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน บ่งบอกลักษณะร่วมทางเชิงช่างของศิลปกรรมลาวที่ปรากฏได้ดังนี้

ส่วนของหลังคา ประกอบด้วย

3.2.1 ซ่อฟ้า หรือภาษาเก่าเรียกว่า ผาสาดหรือปราสาท (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า 377) บริเวณกลางสันหลังคา ซึ่งลักษณะของซ่อฟ้านั้นมีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์ ในกรอบความคิดของจักรวาลทัศน์ไตรภูมิคติ ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้พบลักษณะร่วมเดียวกับทางภาคอีสาน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่อุโบสถ โดยซ่อฟ้าที่วัดใหญ่ทักษิณาราม นครนายก เป็นซ่อฟ้าปูนปั้นที่มีลักษณะอย่างรูปเรือนปราสาทจำลองย่อส่วน ที่พบในกลุ่มวัฒนธรรมลาว ซึ่งเรียกว่า ชุ่มโขง เป็นคติความเชื่อในเรื่องของสัญลักษณ์ของการจำลองภาพเขาพระสุเมรุ (โชติ ภัลยาณมิตร, 2539, หน้า 45) รวมทั้งแนวคิดการสร้างพลังอำนาจของความเป็น

ศูนย์กลางจักรวาลที่แสดงออกผ่านงานช่างในศาสนาครหลากหลายประเภทและรูปแบบ ความนิยมของการทำช่อฟ้านี้พบมากในศิลปกรรมลาวที่ปรากฏในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีตำแหน่งที่ตั้งบริเวณสันหลังคาเหมือนกัน แตกต่างกันที่รูปทรง ส่วนใหญ่จะเห็นเป็นลักษณะรูปทรงแผงสามเหลี่ยม ลดหลั่นกันตามแบบลำดับขั้นราวเทียนของทางภาคเหนือของไทย มีทั้งรูปปราสาทบนยอดเขาบริวารที่เรียกว่า สัตตบริภัณฑ์ สามารถอธิบายเชิงสัญลักษณ์แห่งมิติในด้านฐานานุศักดิ์ของงานช่าง 17 ยอด หรือ 9 ยอด เป็นต้น

ในขณะที่ ช่อฟ้าภาคอีสาน พบการทำเป็นแบบแท่งโดด ๆ อันเดียว หรือแผงไม้แกะสลักเล็ก ๆ ไม่ทำส่วนของบริวารโดยมีลักษณะคล้ายธาตุไม้หรือ หลักเส โดยมีตัวกากนกเป็นส่วนตกแต่งส่วนยอดเหล่านั้น เป็นปีกยอด 4 ด้านคล้ายนพศูล ซึ่งช่างอีสานนิยมทำยื่นออกมาเป็นแจกมากกว่าการทำเป็นแผงสามเหลี่ยมอย่างในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากนี้การทำช่อฟ้า ยังนิยมในวัดของทางล้านนาโดยมักเรียกว่า ปราสาทเพ็ญ ซึ่งคติการจำลองคติจักรวาล เขาพระสุเมรุ โดยสร้างเป็นปราสาทซึ่งแทนค่าปราสาทไพโรชยนต์ของพระอินทร์ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ หรืออาจหมายถึง ปราสาทที่ประทับของพระพุทธเจ้าท่ามกลางศูนย์กลางแห่งจักรวาล และล้อมรอบด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง 7 เชนเดียวกัน

ภาพที่ 3-342 ช่อฟ้าวัดใหญ่ทักษิณาราม จังหวัดนครนายก

ภาพที่ 3-343 ช่อฟ้าวัดมหาเจติย์ พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ลักษณะของช่อฟ้าวัดใหญ่ทักษิณารามนี้ มีความแตกต่างกับช่อฟ้าที่บริเวณกลางสันหลังคาของวัดมหาเจติย์ เป็นอุโบสถสร้างใหม่ และปรากฏการทำรูปแบบของช่อฟ้าเช่นเดียวกัน โดยทำเป็นฐานปูนปั้นเพื่อใช้รองรับฐานของฉัตร⁶ 9 ชั้น ที่ประดับไว้ตรงกลาง การแสดงออกของ

⁶ การประดับสันหลังคาด้วยฉัตรนี้ เป็นลักษณะหนึ่งของโบสถ์ทางล้านนา เช่นที่เชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน ลำปาง ลำพูน และน่าน บริเวณตรงกลางสันหลังคานิยมประดับด้วยฉัตร ซึ่งอาจถือเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธองค์แห่งราชวงศ์ศากยราชตลอดสันหลังคา มีรูปหงส์ปูนปั้น หรือดินเผาไว้ใกล้กันเป็นแถวแทนบราลีของไทยหรือวันแล่นของลาว

รูปแบบซ่อฟ้าที่ใช้จัดนั้น ก็เป็นอาจิกรูปแบบหนึ่งของคติสัญลักษณ์แทนความหมาย ส่วนใหญ่นิยมใช้ในอุโบสถแบบล้านนา ซึ่งการนำรูปแบบที่เป็นลักษณะร่วมนี้มาใช้ใหม่ในโครงสร้างของอุโบสถที่ประยุกต์สร้างเลียนแบบดั้งเดิม ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญที่ยังคงสืบทอดให้เห็นในชุมชนท้องถิ่นปัจจุบัน

3.2.2 โห้งว หรือโห่ง โดยในภาคกลางเรียกว่า ซ่อฟ้า คือองค์ประกอบส่วนยอดปลายสุดส่วนไม้แป้นลมด้านสกัดด้านหน้าและด้านหลัง ที่ทำหน้าที่ช่วยยึดส่วนปลายไม้แป้นลมและตอบสนองสุนทรียภาพความงามที่มีนัยยะแห่งลัทธิความเชื่อผ่านรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ โห้งวหรือซ่อฟ้า นี้จะมีลักษณะเด่นต่าง ๆ กันแล้วแต่ว่าเป็นของภูมิภาคใด ๆ เช่น บางแห่ง อาจคล้ายกับหัวนาค มีปลายยอดแหลม แต่ถ้ารูปทรงชะลูดสูง หงอนเพรียว ปากจุ่มเข้า ก็จะมีเรียก ซ่อฟ้าแบบปากนกหรือปากครุฑ ถ้าปากหงอนออก เรียก ซ่อฟ้าแบบปากปลาหรือปากหงส์ และถ้ามีรูปทรงไม้สูง คอสั้น หงอนเตี้ย เรียกว่า ซ่อฟ้าแบบนกเจ้า นอกจากนี้ยังมีซ่อฟ้าในรูปแบบอื่น ๆ เช่น รูปเศียรนาค รูปเทพพนม รูปดอกบัวตูม แล้วแต่แนวคิดของช่างในอดีต โดยใช้วัสดุทั้งเป็นไม้แกะสลักและปูนปั้น ปิดทอง หรือติดกระจกตามความเหมาะสม

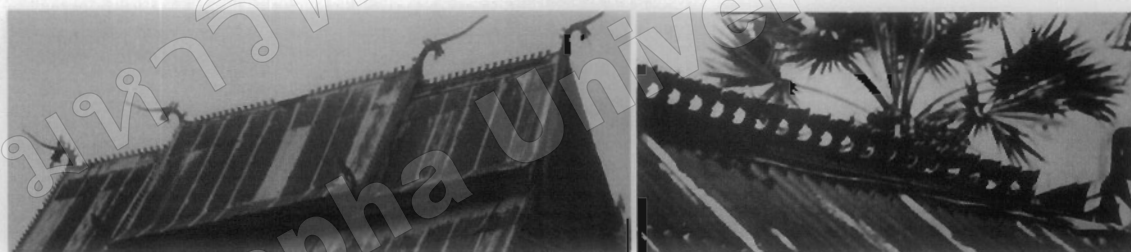
ภาพที่ 3-344 โห้งวแบบปากนก หรือปากครุฑ ศาลาการเปรียญ วัดกุดตะเคียน นครนายก (ขวา)

ภาพที่ 3-345 โห้งวแบบปากปลาหรือปากหงส์ วัดบ้านคำแยะ จังหวัดอุบลราชธานี (ซ้าย)

ลักษณะร่วมของโห้งวแบบลาว ที่พบในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือและอีสานตอนล่างมีความแตกต่างในรายละเอียด ขึ้นอยู่กับอิทธิพลช่างและลักษณะของแต่ละพื้นที่ เช่น โห้งววัดกุดตะเคียน ซึ่งปรากฏอยู่บนหลังคาของศาลาการเปรียญวัดกุดตะเคียน จังหวัดนครนายก ซึ่งมีลักษณะแบบปากนก หงอนยาว ในขณะที่ โห้งววัดบ้านคำแยะ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นโห้งวแบบปากปลา หงอนยาว ชลูด อีกทั้งโห้งววัดกุดตะเคียน ใช้วัสดุปูนปั้น และคอนกรีตกว่าในขณะที่ โห้งววัดบ้านคำแยะ ทำจากไม้ และคอยาว แต่รสนิมของการทำหอนนั้นยังทำให้ยาวชลูดขึ้นไป

เช่นเดียวกัน ดังนั้นรูปแบบของโหงวก็ยังคงเป็นลักษณะร่วมที่ส่งอิทธิพลมายังรูปแบบของโหงวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความต่างของรสนิยมช่างเป็นหลัก เป็นต้น

3.2.3 วันแล่น หรือลวดลายบนสันหลังคา ซึ่งในศิลปะแบบลาวนั้น นิยมทำเป็นปูนปั้นรูปดอกกระเจี๊ยบ ปลายแหลม โดยลักษณะร่วมนี้พบในงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มสิบสองปันนา ที่เรียกว่า เมฆตั้ง เมฆไหล รูปแบบคล้ายกับบราลีของศิลปะเขมร นอกจากรูปดอกกระเจี๊ยบแล้ว ยังมีลวดลายอื่น ๆ อีกเช่น กระเจี๊ยบเทศ กนกหัวม้วน เป็นต้น ซึ่งในอุโบสถอย่างไทย มักไม่นิยมทำกัน แต่จะยังมีให้เห็นบ้างตามวิหารโบราณของทางล้านนา วันแล่นที่พบในพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบในงานสถาปัตยกรรมที่วัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก ในรูปแบบดอกกระเจี๊ยบปลายแหลม แบบเดียวกับที่พบงานสถาปัตยกรรมของวัดโนนเวียงจันทร์และหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น วัดอาราม วัดป่าฝาง วัดล่องคูณ วัดธาตุหลวง เป็นต้น ส่วนในอีสาน ลักษณะของวันแล่นนี้ก็ยังมีเห็นอยู่บ้าง เช่น วัดโพธิ์หมวันต์ จ.สุรินทร์ วัดใหม่หนองเมือง อุบลราชธานี และเคยพบที่ลุ่มวัดห้วยสนุก จังหวัดร้อยเอ็ด แต่ปัจจุบันหลุดหายไปหมดแล้ว

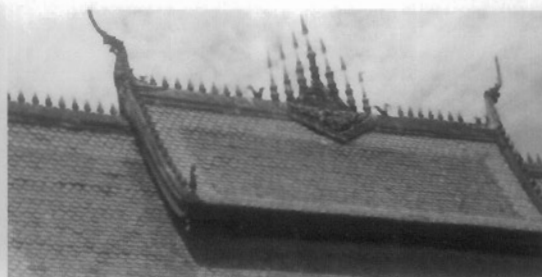
ภาพที่ 3-346 วันแล่นบนสันหลังคา วัดโพธิ์หมวันต์ จังหวัดสุรินทร์ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-347 วันแล่นบนสันหลังคา วัดห้วยสนุก จังหวัดร้อยเอ็ด (ปัจจุบันหายไปหมดแล้ว) (ขวา)

ภาพที่ 3-348 วันแล่นบนสันหลังคา วัดอุดมธานี นครนายก (ซ้าย)

ภาพที่ 3-349 วันแล่นบนสันหลังคา วัดใหม่หนองเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (ขวา)

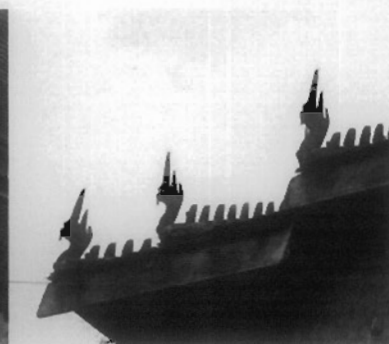

ภาพที่ 3-350 วันเล่นบนสันหลังคา วัดอาราม เมืองหลวงพระบาง (ซ้าย)

ภาพที่ 3-351 วันเล่นบนสันหลังคา วัดสปลิกขาราม เมืองหลวงพระบาง (ขวา)

3.2.4 คันดก หรือเรียกอย่างไทยว่า หางหงส์ เป็นเครื่องมือที่อยู่ปลายของบ้านลม คันดกในศิลปะลาวส่วนใหญ่นิยมสลักเป็นรูปเศียรพญานาคบ้าง เป็นลายก้านดก (กนกหัวม้วน) บ้าง แล้วแต่ช่างในแต่ละพื้นที่ ลักษณะร่วมกันที่ปรากฏพบที่วัดโคกหัวข้าว พนมสารคาม ฉะเชิงเทรา วัดอุดมธานี วัดพิบูลแก้ว และวัดกุดตะเคียน จังหวัดนครนายก

จากลักษณะร่วมที่ปรากฏนั้น มีทั้งที่ทำจากไม้และปูนปั้น โดยทำเป็นรูปเศียรพญานาค มีความแตกต่างกันแล้วแต่ฝีมือช่างในแต่ละพื้นที่ และไม่เหมือนหางหงส์ในศิลปะไทย ที่มักทำเป็นรูปพญานาคหัวเศียร ซึ่งเป็นงานประดิษฐ์แบบรสนิยมอย่างไทยที่มีขนาดลดหลั่นกัน และปัจจุบันถูกนำมาใช้ในการบูรณะอุโบสถ วิหารและการก่อสร้างในยุคหลังมากขึ้น ลักษณะร่วมของคันดกที่เป็นลักษณะของเศียรพญานาคนี้ มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบที่ปรากฏในอุโบสถในศิลปะแบบลาว-ล้านช้าง ที่เมืองเวียงจันทน์ หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น วัดองค์ดี เมืองเวียงจันทน์ วัดจุมค้อง วัดหมื่นนาชมพู่อาราม เมืองหลวงพระบาง เป็นต้น

ภาพที่ 3-352 คันดกรูปเศียรนาค วัดองค์ดี เมืองเวียงจันทน์ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-353 คันดกรูปเศียรนาค วัดจุมค้อง เมืองหลวงพระบาง (กลาง)

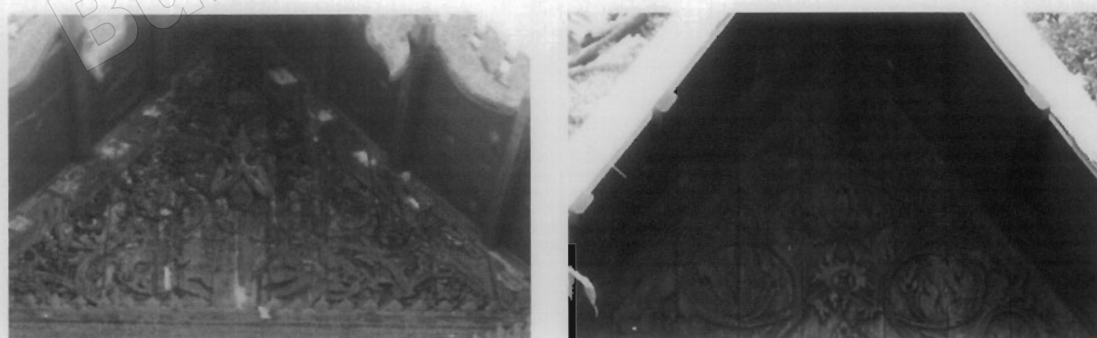
ภาพที่ 3-354 คันดกรูปเศียรนาค วัดโคกหัวข้าว ฉะเชิงเทรา

3.2.5 สีน้ํา หรือหน้าบ้าน ลักษณะร่วมที่ปรากฏในอุโบสถ หรือลิมที่ปรากฏในชุมชนลาวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงบนนั้น มีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งมีทั้งงานเขียนสีเป็นลวดลายและงานประดับปูนปั้น งานประดับกระจก รวมทั้งงานสีหน้าแบบเครื่องไม้ ลวดลายที่พบจะมีทั้งลายพระอินทร์ทรงช้างสามเศียร ลวดลายกลุ่มเครือเถาธรรมชาติ ลายเทพพนม โดยการผสมผสานลายก้านขดกับลายช่อดอกโบตัน ซึ่งมีลักษณะลายคล้ายดอกกาละกับ ซึ่งเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ของสีน้ําในศิลปะลาวที่หลวงพระบาง แต่ที่ชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงบนนี้จะไม่พบลักษณะของลายตาเงิน ที่พบมากในลิมพื้นบ้านอีสาน

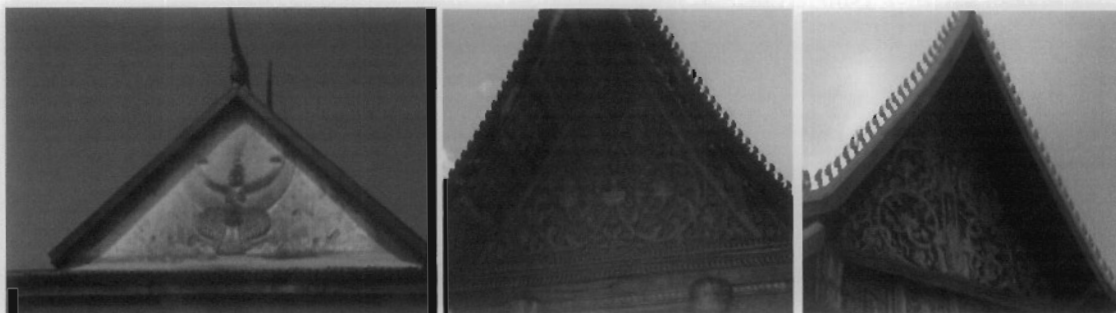
ภาพที่ 3-355 หน้าบ้านวัดเตาเหล็ก ลายก้านขดผสมกับลายเทพพนม อำเภอพนมสรวง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 3-356 หน้าบ้านเขียนสี ลายพระอินทร์ทรงช้างสามเศียร ล้อมรอบด้วยลายดอกโบตัน วัดนาเหล่าบก อำเภอพนมสรวง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 3-357 หน้าบ้านด้านหน้า วัดใหญ่ทักษิณาราม ลายก้านขดผสมกับลายเทพพนม นครนายก (ซ้าย)

ภาพที่ 3-358 หน้าบ้านไม้แกะสลัก วัดดง ลายก้านขดและดอกกาละกับ อำเภอเมือง นครนายก (ขวา)

ภาพที่ 3-359 หน้าบ้านปูนปั้น ลายครุฑ และเขียนสี ลายดอกโบตั๋น วัดแสงสว่าง ปราจีนบุรี (ซ้าย)

ภาพที่ 3-360 หน้าบ้านลายดอกกัลลากับ ผสมกับช้างสามเศียร วัดจันทบุรี เวียงจันทน์ (กลาง)

ภาพที่ 3-361 หน้าบ้านลายดอกกัลลากับ และพระพุทธรูปเจ้า วัดอาราม หลวงพระบาง (ขวา)

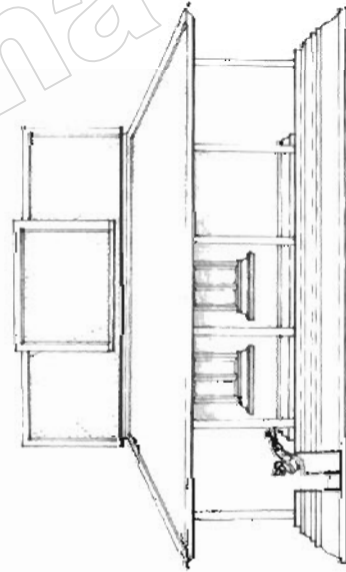
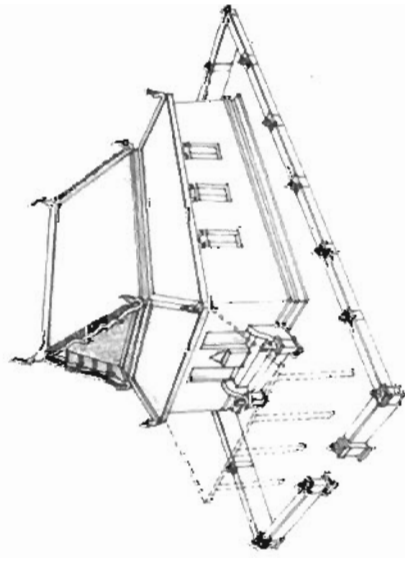
ภาพที่ 3-362 ลายไม้แกะสลัก ลายดอกกัลลากับ วัดเชียงทอง หลวงพระบาง

นอกจากรูปแบบเด่น ๆ และเอกลักษณ์ร่วมทางศิลปกรรมที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ใน การจากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ ผู้วิจัยได้พิจารณาพบว่า ลักษณะทางศิลปกรรมที่ปรากฏในชุมชน ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังสามารถดำรงอยู่ได้นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากรสนิยมทางเชิงช่าง ซึ่งมีทั้งช่างที่เป็นช่างฝีมือและช่างที่เป็นพระ รวมทั้งอิทธิพลของรสนิยมของผู้ว่า ที่อาจจะเป็นผู้ว่า ชุมชนหรือผู้นำทางศาสนา รวมทั้งและความเป็นหนึ่งเดียว และความสำนึกในชาติพันธุ์ นอกจากนี้ มีบ้างที่ได้รับการดูแลจากภาครัฐ แต่ก็มีอีกหลายพื้นที่ที่รูปแบบของศิลปกรรมลาว-ล้านช้าง มีการ เปลี่ยนไป ซึ่งเกิดจากการสร้างใหม่และการปรับเปลี่ยน ทำให้มีการผสมผสานกลมกลืนกับรูปแบบ ภายนอกจนกลายเป็นลักษณะงานศิลปกรรมพื้นถิ่นที่แตกต่างออกไป กลายเป็นลักษณะทาง พหุวัฒนธรรมในงานศิลปกรรม ซึ่งชุมชนมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและการเกิดพหุวัฒนธรรมดังกล่าว และ ในความเปลี่ยนแปลงนี้ กลับได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนจนกลายเป็นหนึ่งรูปแบบเฉพาะของ ชุมชนในเวลาต่อมา

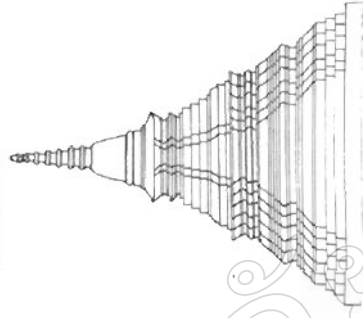
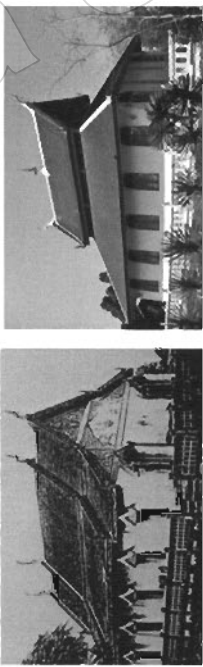
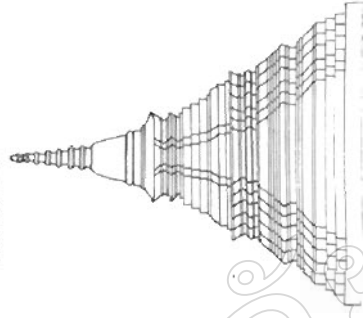
สรุป รูปแบบและลักษณะของศิลปกรรมลาวที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน
ตารางที่ 3-1 รูปแบบศิลปปะลาในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

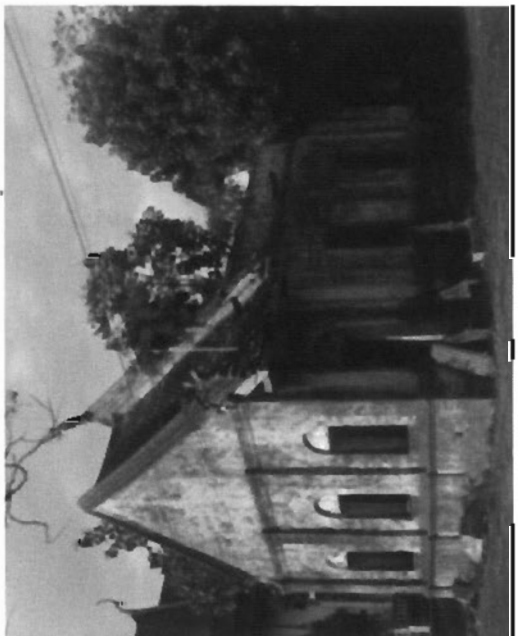
รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	รูปแบบศิลปกรรม	
		สถาปัตยกรรม	ประติมากรรม
1. วัดเขาเหล็ก	พ.ศ.2367	พระอุโบสถเก่าไม่มีหลักฐานปี พ.ศ.ที่สร้าง บูรณะครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2494 บูรณะครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2556 ลักษณะของอุโบสถ เป็นสี่มก้อมนั่งขนาดเล็ก อิทธิพลศิลปะลาวอีสาน	พระธาตุทรงบัวเหลี่ยมไม่มีหลักฐานปี พ.ศ.ที่สร้าง ลักษณะเป็น พระธาตุขนาดเล็กเช่นเดียวกับธาตุอีสานในกลุ่มฐานดำ อิทธิพล ศิลปกรรมลาว-ล้านช้าง
		พระอุโบสถใหม่ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2520 ศิลปะรัตนโกสินทร์	พระพุทธรูปปางสมาธิพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ปางมารวิชัย
		ปัจจุบัน	นั้งขัดสมาธิราบ ฐานเป็นรูปแปดเหลี่ยมตามความนิยมของ พระพุทธรูปลาว
2. วัดเมืงกาย	พ. ศ..2367	พระอุโบสถเก่า ไม่มีหลักฐานปี พ.ศ.ที่สร้าง สันนิษฐานว่า สร้างในรัชกาลที่ 3 บูรณะครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2460 บูรณะครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2531 ลักษณะของอุโบสถเป็นสี่มก้อมนั่งขนาดเล็ก อิทธิพลศิลปะลาวอีสาน	พระพุทธรูปในอุโบสถเก่า เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขมวดพระเกศาเล็ก แหลม พระชนมโองเจดเป็นสัน พระเนตรเหลือบดำ พระหัตถ์ทรงิ พระกรรณใหญ่ พระศอกมี 3 ปล้อง พระอุระค่อนข้างเล็ก สังฆาฎทำแถบใหญ่ ปลายสังฆาฎหักเป็นริ้ว ลักษณะโดยรวม เป็นแบบศิลปพื้นบ้าน
		พระอุโบสถใหม่ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2527 ศิลปะ รัตนโกสินทร์ปัจจุบัน	

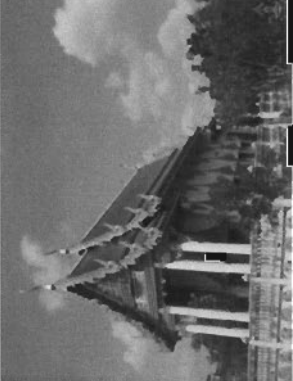
2. วัดเมืงกาย พ. ศ..2367

1. วัดเขาเหล็ก พ.ศ.2367

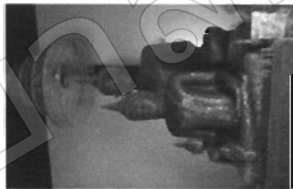
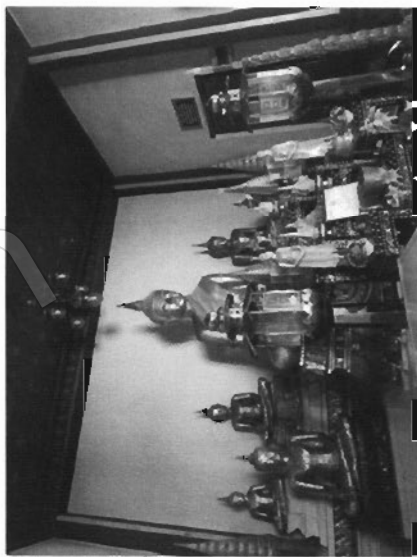
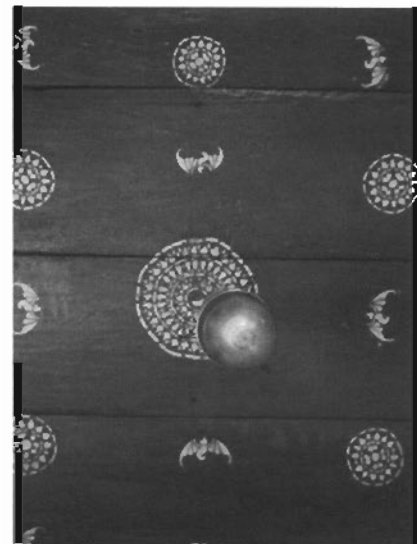
รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม
3. วัดมหาเจดีย์	พ.ศ. 2321	พระอุโบสถเก่า ซ่อมเมื่อปี พ.ศ. 2482 โดยมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปแบบหลังคาทำเป็นทรงจั่ว มีการลดทอนหลังคาทั้งด้านหน้า และด้านหลังให้สั้นลง กลายเป็นหลังคา 2 ชั้น มีผนังลักษณะค่อนข้างเตี้ย คล้ายสิมพันบ้านอีสาน พระอุโบสถใหม่ นั้นสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2500 มีความคล้ายคลึง กับรูปแบบของสิมแบบไทลื้อในศิลปกรรมลาว ได้มีการประยุกต์รูปทรงบางส่วน ซึ่งผสมผสานอิทธิพลขององค์ประกอบสถาปัตยกรรม ในปัจจุบัน	เจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ ไม่ปรากฏหลักฐานปี พ.ศ. ที่สร้าง ลักษณะโดยรวมนั้นมีฐานสูง ฐานแต่ละชั้น เอนลาด หันลงเล็กน้อย ขึ้นไปประติมากรรมขนาดเล็ก โดยทั้งหมดนั้นอยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมไม่ 20 โดยมีการปรับฐานฐานนี้ให้อยู่กึ่งกลางส่วนฐานฐานรองรับมีลักษณะเป็นฐานบัววงนอก ของศิลปะลาว และทำอุโมงค์ทางทิศตะวันตก โดยเป็นฐานต่อเนื่องกับองค์เจดีย์	
				
4. วัดบ้านเลื้อ (ชลธาร)	พ.ศ. 2358	พระอุโบสถเก่า ไม่ปรากฏปีที่สร้าง มีขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ริมหน้าคลองท่าลาด โดยหันหน้าไปยังทิศตะวันตก ปัจจุบันถูกทิ้งร้างแล้ว พระอุโบสถใหม่ สร้างในปี พ.ศ. 2524 แทนพระอุโบสถเก่าที่ทรุดโทรม รูปแบบการสร้างศิลปะแบบภาคกลางสมัยนิยม		จิตรกรรมฝาผนัง เป็นฝีมือช่างพื้นบ้าน ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ออกภาพจิตรกรรมบางส่วนนำไปติดไว้บนแผ่นไม้ให้หาได้เก็บรักษา รูปแบบมีลักษณะใกล้เคียงกับจิตรกรรมในอุโบสถของวัดเมืองกายคือ เป็นภาพพระอัครพุทธ พระทับมั่งป่างมารวิชัย ในซุ้มเรือนแก้ว โดยฉากหลังเป็นภาพดอกไม้ และนาคร ขนาบข้างด้วยพระสาวก แต่งกายทรงเครื่องอย่างกษัตริย์
				

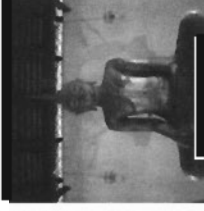
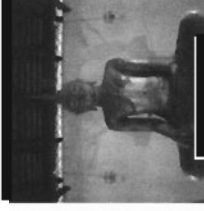
รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม
5. วัดเมืองแมด	พ.ศ. 2356	พระวิหารหลวงพุทธรังษิมงคล เดิมเป็นชื่อพระอุโบสถเก่าหลังคาทรงจั่ว ทำมุขลดด้านหน้าและด้านหลัง ด้านหน้าวิหารมีเจดีย์แบบมณฑป ครอบงายองค์เป็นลักษณะแบบไทยประเพณี มีเสมาปักไว้ภายใน 	หลวงพ่อพุทธรังษิมงคล ไม่ระบุปีที่สร้าง เป็นลักษณะของพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย มีลักษณะใกล้เคียงของพระพุทธรูปปูนปั้นอีสาน พระพักตร์มี พระโอษฐ์ยิ้ม พระนาสิกใหญ่ ปลายตัด ขมวดพระเกศาเป็นปุ่มแหลมเล็ก พระกรณใหญ่ พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่ 	
6. วัดนาเหลาบก	พ.ศ. 2375		พระอุโบสถเก่าลักษณะเป็นสี่มุกซ้อนกัน จิตรกรรมศิลปะแบบญวน หลังคาเป็นโครงสร้างไม้ทรงจั่ว ภูเขาเป็นองค์ ไม่มีเครื่องลายของประดับหน้าเป็นลักษณะซุ้มโค้ง มีการเขียนลายประดับบริเวณซุ้มหน้าบันตาแต่ลงลวดลายเขียนสี ปัจจุบันยังไม่ได้รับการบูรณะ	จิตรกรรมฝาผนังวัดนาเหลาบก เป็นลักษณะของงานจิตรกรรมเพื่อตกแต่ง ปรางค์อยู่บริเวณเตาประดับกรอบประตู ซุ้มประตูหน้าต่างเป็นภาพพศุท และหน้าบัน เป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างสามเศียร มีการเขียนสี และลวดลายดอกไม้ต้นไม้อีกมีอิทธิพลของช่างจีน

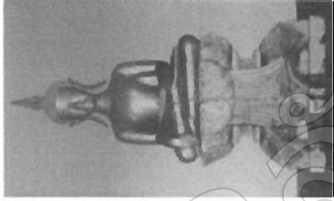
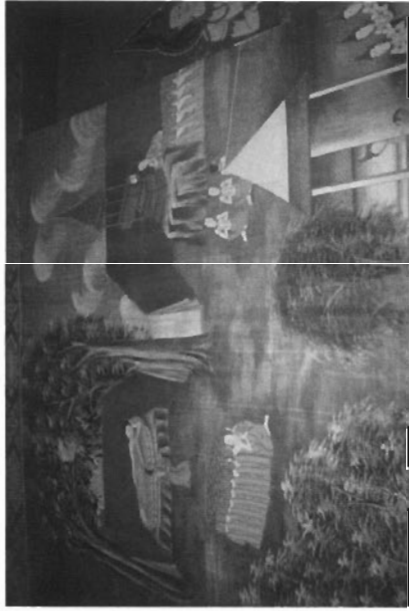
รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม
7. วัดโคกแก้ว	พ.ศ. 2325	พระอุโบสถสร้างใน พ.ศ. 2468 ลักษณะก่ออิฐถือปูน ฐานทำจากดินเหนียว เครื่องหลังคาเป็นเครื่องไม้ มุงกระเบื้องสถาปัตยกรรมมีอิทธิพลศิลปะญวน บริเวณมุขเจาะช่องเป็นประตูเปิดได้ มีบันไดทางขึ้น ทั้ง 2 ข้าง แผนผังหน้าเจาะช่องเป็นวงโค้งขนาดใหญ่	พระอุโบสถสร้างใน พ.ศ. 2468 ลักษณะก่ออิฐถือปูน ฐานทำจากดินเหนียว เครื่องหลังคาเป็นเครื่องไม้ มุงกระเบื้องสถาปัตยกรรมมีอิทธิพลศิลปะญวน บริเวณมุขเจาะช่องเป็นประตูเปิดได้ มีบันไดทางขึ้น ทั้ง 2 ข้าง แผนผังหน้าเจาะช่องเป็นวงโค้งขนาดใหญ่	จิตรกรรม
8. วัดบ้านเล้ง	พ.ศ. 2367		พระอุโบสถ สร้างในปี พ.ศ. 2409 เป็นพระอุโบสถไม้ขนาดเล็ก มีกาบรูปนาคเมื่อ พ.ศ. 2509 โดยมีหลังคาลดชั้น มุงด้วยกระเบื้องเครื่องลายทองเป็นแบบไทยประเพณี มีพาลเป็นเสาปูนแบบเสากลมรองรับชายคาหลังคา ประตุนำด้านข้างเรียบๆ ไม่มีลวดลายประดับ	พระพุทธรูปในพระวิหาร เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย พระเศวตเล็กแหลมแบบพม่าชนวน พระชนง์โค้ง พระนวลเล็กใหญ่ พระเนตรเหลือบต่ำ พระพักตร์นั่ง พระกรรณใหญ่ พระหัตถ์ไม่เท่ากัน ลักษณะโดยรวมเป็นแบบศิลปะพม่า
9. วัดเขียงดี	พ.ศ. 2367		พระพุทธรูปในพระวิหาร เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย พระเศวตเล็กแหลมแบบพม่าชนวน พระชนง์โค้ง พระนวลเล็กใหญ่ พระเนตรเหลือบต่ำ พระพักตร์นั่ง พระกรรณใหญ่ พระหัตถ์ไม่เท่ากัน ลักษณะโดยรวมเป็นแบบศิลปะพม่า	

รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม
:0. วัดหนองเค็ด	พ.ศ. 2375	พระอุโบสถนี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2516 รูปแบบการสร้างศิลปะแบบภาคกลาง หลังคาทรงจั้วซ้อนกัน 2 ชั้น เขียนลายเส้นสีทองบนผนัง ในลักษณะซุ้มและเสาประดับทั้งกรอบประตูและหน้าต่าง 	พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาทรงจั้ว ซ้อนกันทำเป็นหลังคาลดระดับ ซักเป็นมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาประดับด้วยเครื่องลายของ ประติมากรรมทำเป็นรูปสัตว์ประหลาดลายปูนปั้น รูปสัตว์ และเขียนสีบริเวณช่องวงโค้งเหนือกรอบประตูหน้าต่าง	พระพุทธรูปภายในอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็กละเอียดแบบพม่า มีพระศก พระขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อย พระกรณใหญ่ ไม่มีพระศก พระอุระแสดงกล้ามเนื้อ สังฆาฏีทำแถบใหญ่ ปลายเป็นดัดตรง ลักษณะคล้ายพระพุทธรูปพื้นบ้าน
:1. วัดจอมมณี	พ.ศ. 2352			

รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม
3. วัดเกาะแก้ว	พ.ศ. 2465	พระอุโบสถ เป็นพระอุโบสถไม้ขนาดเล็ก หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว ต่อขยายคานออกมาเป็นหลังคาคลุม รองรับด้วยเสาไม้กลม โดยรอบ หลังคามุงกระเบื้อง ไม่มีเครื่องหลังคา ตามแบบสมัยล้านพม่า	สถาปัตยกรรม	จิตรกรรม
สถูป				

รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม	
		พระอุโบสถเก่า ลักษณะเป็นแบบอุโบสถโขงในศิลปะลาวอีสาน ไม่มีผนังทั้ง 4 ด้าน และมีเสาไม้เนื้อแข็ง รองรับหลังคา หน้าบันเป็นไม้สักแกะสลัก สร้างขึ้นในราว ปี พ.ศ. 2372 ต่อมามีการก่อผนังในปี พ.ศ. 2396 และผ่านการบูรณะหลายครั้ง จนในปัจจุบันได้บูรณะและปรับปรุงเป็นพระวิหารในปี พ.ศ. 2551	 	พระพุทธรูปนิมิตสัมฤทธิ์โขด เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย อยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปศิลปะลาว สกุลช่างเวียงจันทน์ น่าจะสร้างขึ้นระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 22-23 โดยมีลักษณะพระพักตร์ป้อม พระนลาฏกว้าง ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมี เป็นเปลว พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน สังฆาฏีเป็นแผ่นใหญ่ยาวจรดพระนาภี นิ้วพระหัตถ์ใหญ่ ปลายทั้ง 4 ยาวเสมอกัน ลวดลายปูนปั้นฐานชุกชี 1 ระดับลายเป็นไม้ที่มีรูปแปดเหลี่ยมของศิลปะแบบตะวันตก โดยมีลักษณะเป็นวงมุกลายเป็นซ้อ คล้ายลายใบอะแคนธัส	ลวดลายดาวเพดาน ด้านบน มีลักษณะการเขียนลายเส้นสีทอง บนพื้นแดง โดยเขียนเป็นดาวเพดาน สลับกับลายค้างคาว
1. วัดดง	พ.ศ. 2304				
		พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ฐานอาคารทำฐานบัวแบบบัวจอน หลังคาเป็นแบบเครื่องไม้ทรงกระเบื้องดินเผา มีเครื่องลางองหางหงส์มีลักษณะเป็นเตี้ยพญานาค บริเวณกลางสันหลังคาประดับด้วยซ้อฟ้าแบบลาว เป็นรูปปราสาท อิทธิพลงานช่างมาจากเมืองหลวง นำมาผสมผสานกับลักษณะลาว	พระประธานเป็น พระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย มีลักษณะของพื้นบ้านผสมของอิทธิพลรัตนโกสินทร์ พระเศวตแบบหมามขุนเณร พระรัศมีเป็นเปลว ขยายสังฆาฏีแผ่นใหญ่แยกปลายเป็นเส้นเจ็ดตะขาบ	ลวดลายดาวเพดาน ด้านบน มีลักษณะการเขียนลายเส้นสีทอง บนพื้นแดง โดยเขียนเป็นดาวเพดาน สลับกับลายค้างคาว	
2. วัดใหญ่ ห้วยนิลาราม	พ.ศ. 2323	 			

รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม
3. วัดอุดมธานี	พ.ศ. 2460	พระอุโบสถเก่าเดิมมีชื่อว่า วัดแก้วตา อาคารเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อผนังทั้งสี่ด้าน ผนังด้านหน้ามีทางเข้าเพียงด้านเดียวด้านข้างเจาะเป็นช่องหน้าต่างต่างฝั่งละ 2 ช่อง ผนังอาคารมีกรอบมุงบูรณะเป็นบางส่วน แต่บางส่วนยังเหลือโครงสร้างเดิม พระอุโบสถใหม่ สร้างปี พ.ศ. 2460 เป็นอาคารสูง ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีหอน้อย มีเสาค้ำโดยรอบ หลังคาทรงจั่ว ฐานบันหลังค เครื่องลายทองประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ซึ่งทางหงส์เป็นรูปเศียรพญานาค บริเวณหลังคาประดับด้วยกั้นแล่น เสาพาไลโดยรอบกรอบหน้าต่าง ประดับเป็นลักษณะค้ำคองเป็นลวดลายประยุกต์แบบตะวันตก 	พระพุทธรูปประธาน เป็นพระพุทธรูปสร้างใหม่ ปางมารวิชัย ศิลปะรัตนโกสินทร์ในยุคปัจจุบัน ส่วนลวดลายปูนปั้นที่ฐานพระอุโบสถ มีรูปแบบอิทธิพลของศิลปะแบบตะวันตก โดยมีลักษณะเป็นม้วนคล้ายลายใบอะแคนธัส 	งานจิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถเก่า ทั้งด้านนอกและด้านในให้เห็นบางส่วน ซึ่งทั้งด้านนอก เหลือเพียงลวดลายปรากฏที่ผนังด้านนอกบริเวณประตูทางเข้า เขียนเป็นลายดอกไม้ มีลักษณะคล้ายดอกเบญจมาศ หรือดอกโป๊ตั้น อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมใหญ่ ด้านในสี่เหลี่ยมเป็นภาพสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง กวาง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน ภายในพระอุโบสถใหม่ มีภาพเขียนจิตรกรรมตามแบบงานเขียนปัจจุบัน เป็นภาพเขียนพุทธประวัติ และภาพเหตุการณ์ในรัชกาลที่ 9
4. วัดโพธิ์ไทร	พ.ศ. 2300		พระประธานในอุโบสถ ปางมารวิชัยบนฐานชาสิงห์ ทำด้วยปูนปั้น และลงรักปิดทอง พระพักตร์มีบ้าน พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์บาง พระเนตรเล็กยาว นิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน ครองจักรทรมเจียรเป็นดั่งสังฆาชา ชายสังฆาฏีเป็นเดี่ยวตะขบ ส่วนฐานชุกชีด้วยปูนปั้น ประดับด้วยตัวลึงห์ที่ได้ลึงลึงห์ มีผ้าทิพย์ห้อยลงมา ปั้นปูนเป็นลวดลายค้ำคาว และนกกระเรียนท่ามกลางดอกไม้วาสีแดง สีฟ้าคราม ลายลักษณะนี้เป็นคตินิยมแบบจีน เจดีย์แบบทรงเครื่อง ยอดมมไม้สิบสอง ฐานช้อยส์ด้านข้างอยู่ในผังรูปแปดเหลี่ยม ที่องค์ระฆังปรากฏลวดลายปูนปั้นรูปดอกโบตั๋นในการออกแบบเขียนแบบหน้าบัน แสดงอิทธิพลลวดลายพันธุ์พุกเขาสืบแบบจีน 	พระประธานในอุโบสถ ปางมารวิชัยบนฐานชาสิงห์ ทำด้วยปูนปั้น และลงรักปิดทอง พระพักตร์มีบ้าน พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์บาง พระเนตรเล็กยาว นิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน ครองจักรทรมเจียรเป็นดั่งสังฆาชา ชายสังฆาฏีเป็นเดี่ยวตะขบ ส่วนฐานชุกชีด้วยปูนปั้น ประดับด้วยตัวลึงห์ที่ได้ลึงลึงห์ มีผ้าทิพย์ห้อยลงมา ปั้นปูนเป็นลวดลายค้ำคาว และนกกระเรียนท่ามกลางดอกไม้วาสีแดง สีฟ้าคราม ลายลักษณะนี้เป็นคตินิยมแบบจีน เจดีย์แบบทรงเครื่อง ยอดมมไม้สิบสอง ฐานช้อยส์ด้านข้างอยู่ในผังรูปแปดเหลี่ยม ที่องค์ระฆังปรากฏลวดลายปูนปั้นรูปดอกโบตั๋นในการออกแบบเขียนแบบหน้าบัน แสดงอิทธิพลลวดลายพันธุ์พุกเขาสืบแบบจีน

รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม
1. วัดหัวถนน	พ.ศ. 2411	พระอุโบสถ เป็นพระอุโบสถสร้างขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ.2535 มีลักษณะเป็นอุโบสถแบบภาคกลาง ทยอยประเพณี 	หลวงพ่อดำ เป็นปางมารวิชัยแกะจากไม้เต็งศิลปะแบบลาวท้องถิ่น โดยมีพระพักตร์เรียวยาว พระรัศมีเป็นเปลว คอช้างแข็งแรงกระด้าง พระขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง พระเนตรเปิด พระโอษฐ์หยาบคาย พระกรรณโค้ง พระศอมี 4 : ล้อม สังขยาเป็นแถบใหญ่ยาวจรดพระนาภีประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานบัวแกะเป็นลายกัลปาวสานขนาดใหญ่	
2. วัดใต้ถนน	พ.ศ. 2448	พระอุโบสถ สร้างขึ้นปี พ.ศ. 2448 ลักษณะพระอุโบสถก่ออิฐถือปูน ฐานสูง หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องเคลือบ หน้านับเป็นไม้ฉลุ ประตูกระจกสี รอบพระอุโบสถเป็นลานประทักษิณ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ไม่มีคูน้ำประตู ด้านหน้าพระอุโบสถมี ปูนปั้นรูปยักษ์ฝีมือช่างพื้นถิ่นเฝ้าอยู่ หอไตรที่วัดใต้ถนนนี้มีการประยุกต์ด้วยการตกแต่งระดับประตูด้านหน้า ซอกที่ 1- ประตูทางหงส์ ทั้ง 4 ด้าน จนมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์งดงาม 	ผนังภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เล่าเรื่องพระพุทธรูป และภาพเทพชุมนุมเรียงกันสี่ชั้น หน้านับไปยังส่วนในของอุโบสถ การใช้สีและเส้นโดยทั่วไปเป็นสีเทาผสมสีคราม การใช้สีและการเน้นแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลตะวันตก 	

รายชื่อวัด	ปีที่สร้าง	สถาปัตยกรรม	รูปแบบศิลปกรรม	จิตรกรรม	
3. วิหารพระพุทธรูปเมิ่ง	พ.ศ. 2371		วัดเดิมพระพุทธรูปนั้นประดิษฐานอยู่ที่วัดเก่าใหญ่ (ร้าง) ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกของเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ต่อมาเทศบาลเมืองพนัสนิคม ได้ปรับปรุงสถานที่และบริเวณ วัดร้างนั้น พร้อมทั้งดำเนินการก่อสร้างพระวิหารให้เป็นที่ประดิษฐานองค์พระประธาน โดยให้สร้าง ณ ที่ตั้งอุโบสถเดิม	พระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งแกะสลักด้วยไม้ประดู่ ลักษณะเป็นศิลปะของชาวลาว สร้างในราวปี พ.ศ. 2371 พระพักตร์เรียวยาว พระรัศมีทรงมงกุฎยอดเรียวยาวแหลม พระหัตถ์ปางพระนาคปรก พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อย พระกรณมีการประดิษฐ์นิ้วมือน้วนแบบอีสาน นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเสมอกันฝ่าพระบาทแบนราบ ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนชุกฐานสูง รูปครั่งวงกลม ประกอบด้วยฐานเจียงอันลวดหล่นกัน	

3. วิหารพระพุทธรูปเมิ่ง

พ.ศ. 2371

จิตรกรรม